

ROLAND PERSSON

Karl XII:s norska fälttåg år 1716

I september 1714 lämnade den svenske kungen, Karl XII, Demotika som låg fyra mil söder om Adrianopel i det osmanska riket. Därifrån red han via Mecklenburg genom svenska Pommern till Stralsund, dit han anlände ungefär två månader senare för att diskutera möjligheten att anfälla Norge. Ett år senare landsteg han utanför Trelleborg och tog sig landvägen till Ystad. Dit anlände han den 13 december 1715, och det var här planerna på ett anfall mot Norge började konkretiseras.

Den svenska historikern Bengt Liljegren skriver i sin biografi över Karl XII att det var en deserterad norsk officer som hösten 1714 tog kontakt med arvprinsen Fredrik av Hessen-Kassel (senare kung Fredrik I), generalissimus vid den svenska armén, och uppmärksammade denne på brister i Norges försvar. Han menade att man genom att anfälla Norge kunde försvaga Danmark, och Hessen-Kassel försökte i sin tur att hösten 1715 även övertyga kungen om detta. Han satte sig in i frågan och började utarbeta en strategi för hur man skulle gå till väga. Han reste till Ystad där han mötte kungen för att förbereda ett anfall mot Norge.¹

I denna översikt behandlas följande frågor: Vem hade inflytande över kungen när fälttåget mot Norge 1716 planerades och under själva fälttåget? Hade de konkreta planerna för ett fälttåg mot Norge sin upprinnelse i överläggningar som förekom i fältkansliet före tillkomsten av kungens order i Karlstad att anfälla Norge? Samt, bör Hessen-Kassels roll i detta sammanhang omvärderas?

1. Bengt Liljegren, *Karl XII. En biografi* (Lund 2020), s. 287.

Fälttåget mot Norge 1716 inleds

Från och med början av 1716 vidtogs en rad åtgärder för att förbereda fälttåget mot Norge. Den 19 januari 1716 kontaktade kungen guvernören Carl Mörner och uttryckte sitt gillande över att denne uppmanat rusthållare och knekterotar att vara försedda med sex veckors kost och salt.² Två dagar senare beordrade kungen Mörner att av det till flottan i Karlskrona avdelade sjöfolket som rekryterats i guvernementet behålla 1 600 man för att bemanna Göteborgseskadern, som var ämnad att löpa ut vid första öppet vatten.³ Efter beredning av chefen för krigsexpeditionen, Casten Feif, utgick kungens order till krigskollegiet att ta ansvar för att stycken och ammunitionspersedlar fanns i beredskap för fartyget *Boolingbroke*, när detta var reparerat, så att det kunde tjänstgöra med övriga fartyg i kungens flotta.⁴

Sedan monarken fått kännedom om att Älvsborgs län och Dal inte hade presterat rekryter till Västgöta tremänningsregemente beordrades landshövdingen Anders Sparrfelt att tillhålla rotarna i länet att genomföra rekryteringen.⁵ Efter föredragning av Feif utgick kungens direktiv från Ystad om att de posthemmansknektar som var tilldelade Livgardets komplettering i Skåne, Halland, Blekinge, Bohuslän, Småland, Västergötland, Östergötland och på Gotland skulle anslutas till Upplands femmänningsregemente och till Bergsregementet med hälften var.⁶ Planeringen inför fälttåget mot Norge omfattade även omsorg om kungen personligen, vilket tillgodosågs genom att Feif levererade 300 dukater specie till högkvarteret i Höllenstad (se nedan).⁷

Under inflytande av chefen för kammarexpeditionen, Ludwig Fahlström, beslutade monarken i ett meddelande till Statskontoret att kammarexpeditionen på grund av tidsnöd varje månad och kvartal skulle sända anordningar till guvernörer och landshövdingar.⁸ Från högkvarteret i Ystad utgick order till generallöjtnanten Berndt Otto Stackelberg att låta överstarna Johan Henrik von Kochen och Gustaf Fredrik Lewenhaupt komma till Ystad för att redogöra för tillståndet

2. Karl XII till guvernören Mörner 19.1.1716, Riksregistraturet, RA, Stockholm.

3. Karl XII till Mörner 21.1.1716, Riksregistraturet.

4. Karl XII till krigskollegiet 21.1.1716, Riksregistraturet.

5. Karl XII till landshövding Sparrfelt 11.2.1716, Riksregistraturet.

6. Karl XII till översten Ribbing 13.3.1716, Riksregistraturet.

7. Kvittens till ombudsrådet Feif 10.3.1716, Riksregistraturet.

8. Karl XII till Statskontoret 9.2.1716, Riksregistraturet.

Karta över norra Bohuslän och södra Norge. Krigshändelser i samband med Karl XII:s anfall mot Norge 1716 (→), och 1718. Dessutom de dansknorska motanfallen 1717 och 1719. Källa: Creative Commons.

vid bataljonerna.⁹ Guvernören Mörner blev beordrad att av de 6 000 daler silvermynt som kungen disponerade i Göteborg leverera 4 600 daler silvermynt till överstelöjtnanten Erik Odelström för köp av hästar åt livdragonerna.¹⁰

I samråd med Feif beslutade kungen att den spannmål som fanns i Ångermanlands fögderier skulle användas till underhållet av den i Västerbotten förlagda finska armén, vilket meddelades landshövdingen Alexander Stromberg.¹¹ Den 27 januari 1715 instruerade monarken landshövdingen Anders Leijonhielm i Jönköping att förpläga det tyska manskapet och andra inkvarterade i Jönköping enligt portionsordning.¹² Från Ystad gav monarken även order om att det manskap som översten Axel Rutensköld lämnat kvar i Halland skulle marschera till Landskrona.¹³

9. Karl XII till generallöjtnanten Stackelberg 4.1.1716, Riksregistraturet.
10. Karl XII till guvernören Mörner 13.1.1716, Riksregistraturet.
11. Karl XII till generallöjtnanten Stromberg 24.1.1716, Riksregistraturet.
12. Karl XII till Leijonhielm 27.1.1716, Riksregistraturet.
13. Karl XII till översten Rutensköld 1.2.1716, Riksregistraturet.

Eftersom Skaraborgs läns regemente saknade överofficerare sedan det transporterats till Wismar, gavs en överstelöjtnant vid regementet tillstånd att föreslå så många sekundofficerare som fanns att tillgå vid regementet.¹⁴ Under Feifs inflytande var kungens uppfattning att en funktionell befälsbemanning var viktig för arméns effektivitet. Efter överläggningar med Feif klargjorde kungen för kanslikollegiet att det var viktigt för den svenska krigföringen att posten mellan Gävle och Västerbotten inrättades så att den kom och gick åtminstone två gånger i veckan.¹⁵ Den 8 februari 1716 fick generalguvernören i Skåne, Jacob Burensköld, besked på sin fråga om underhållet för hantverkarna och betjänterna i Malmös garnison: Karl XII svarade de skulle erhålla samma underhåll och förplägnad som de gemena och avräkning på lönen.¹⁶ Den 8 februari 1716 meddelade Burensköld kungen att mantalspenningarna för år 1716 i Skåne inte var uppburna. Monarken svarade att penningarna skulle göras tillgängliga för amiralitetet när de väl inlutit.¹⁷ Från Ystad utfärdade det svenska högkvarteret ett cirkulärbrev till landshövdingarna i vilket det klargjordes att de uppsatta sockenknektarna skulle fördelas på Bergsregementet och Upplands femmänningsregemente.¹⁸ Kungen beslutade även, efter Feifs inrådan, att knektar vid Smålands tremänningsregemente till fot som var förlagda på Öland skulle omplaceras till Kalmar och underhållas där.¹⁹

Sedan penningmedel i Stockholm uppburits i stället för anskaffningen av sockenknektar, utgick kungens order från Ystad att dessa medel skulle tillställas översten Gabriel Ribbing för att användas till Livgardets behov.²⁰ Landshövdingen i Närke-Värmlands län, Clas Ekeblad, fick kungens order om att till generalmajoren Carl Gustaf von Delwig leverera 3 000 daler silvermynt av de medel som fanns i länet för underhållet av de soldater vid Närke-Värmlands regemente som skulle marschera till den norska gränsen.²¹

14. Karl XII till överstelöjtnanten Stael von Holstein 23.1.1716, Riksregistraturet.

15. Karl XII till kanslikollegiet 24.1.1716, Riksregistraturet.

16. Karl XII till Burensköld 10.2.1716, Riksregistraturet.

17. Karl XII till Burensköld 10.2.1716, Riksregistraturet.

18. Cirkulärbrev till landshövdingarna 11.2.1716, Riksregistraturet.

19. Karl XII till landshövdingarna De La Gardie och Banér 6.2.1716, Riksregistraturet.

20. Karl XII till överståthållaren Taube 2.2.1716, Riksregistraturet.

21. Karl XII till landshövdingen Ekeblad 21.2.1716, Riksregistraturet.

Sedan Karl XII och Feif genom brev från amiralen Hans Wachtmeister fått kännedom om att amiralen vidtagit åtgärder för byggandet av pråmar erinrade kungen, i samråd med Feif, om att ingen pråm fick byggas som inte kunde bestyckas med 24-pundiga eller åtminstone 10-pundiga stycken.²² Den 11 februari 1716 utgick från högkvarteret order till guvernören Burensköld att det var viktigt för amiralitetet att få kunskap om vad som tilldrog sig i Öresund, speciellt vad fienden företog sig med sin örlogsflotta. Sådan information ville monarken att man skulle inhämta från Malmö, Landskrona, Helsingborg och Skanör.²³ Sedan kungen i samråd med Feif beslutat att ryska fångar som fanns i Stockholm skulle föras till Jönköping, fick landshövdingen i Jönköping order om att fångarna skulle bevakas noggrant under förflyttningen genom länet så att de inte kunde rymma eller kontakta fienden.²⁴

Överstemarskalken Nicodemus Tessin beordrades att upphandla så mycket medel som behövdes och skicka anskaffade medel till Ystad,²⁵ och kontributionsrånieriet beordrades att utbetala ombudsrådets traktamenten med åtta daler silvermynt om dagen.²⁶ Överstelöjtnanten vid Västgöta tremänningsregemente till häst, Christer Boye, beordrades av högkvarteret att ansvara för anskaffningen av munderingar till regementet.²⁷ Den 6 januari 1716 utfärdades en värvningsinstruktion för viceamiralen Taube, vilken innebar att han i hela riket utom Stockholm skulle värva 1 000 man erfaret sjöfolk. Till sin hjälp fick Taube två kaptener, tre löjtnanter och en skrivare.²⁸

Karlstad

Två månader efter ankomsten till Ystad lämnade kungen staden. Halv fyra på morgonen den 16 februari 1716 satte han sig till häst och styrde färden norrut mot Karlstad där han inrättade sitt högkvarter. Här väntade ett antal regementen som kungen förväntades mönstra. Övåntat utfärdade han i stället order om att marschera mot Norge.²⁹

22. Karl XII till amiralen Wachtmeister 17.1.1716, Riksregistraturet.

23. Karl XII till Burensköld 11.2.1716, Riksregistraturet.

24. Karl XII till Lindhielm 1716-01-04, Riksregistraturet.

25. Karl XII till Tessin 12.1.1716, Riksregistraturet.

26. Karl XII till kontributionsrånieriet 18.1.1716, Riksregistraturet.

27. Karl XII till överstelöjtnanten Boye 21.2.1716, Riksregistraturet.

28. Värvningsinstruktion 6.1.1716 för viceamiral Taube, Riksregistraturet.

29. Liljegren, *Karl XII*, s. 288–289.

Från högkvarteret i Karlstad utgick order till amiralitetskollegiet att örlogsflottan skulle vara utrustad i god tid.³⁰ Guvernörerna Mörner och Burensköld samt landshövdingen i Hallands län, Axel von Faltzburg, fick i sin tur order om att inga främmande fartyg fick gå in i deras hamnar.³¹ Därefter utgick också en order om att Närke-Värmlands regemente skulle förflytta sig till norska gränsen, och efter det beordrade kungen landshövdingen i länet, Clas Ekeblad, att leverera 3 000 daler silvermynt till generalmajoren von Delwig för underhållet av detta manskap.³²

Från högkvarteret tog man även initiativ till förstärkning av manskapet vid flottan. Scoutbynachten Jonas Fredrik Örnfelt fick order om att värva det antal båtsmän som han redan tidigare fått order om.³³ För att uppnå det av kungen begärda antalet fick han rätt att genom kronobetjänterna låta värva sjöfolk som höll sig undan myndigheterna i skärgårdarna.³⁴ Order utgick även om att de sockenknektar som var anskaffade i Skaraborgs län skulle tilldelas Västgöta tremännings- och Västgöta femmänningsregementen med vardera hälften av knektarna.³⁵

Inför kungens avresa från Karlstad mottog fältkansliet en skrivelse från överstemarskalken Tessin angående de medel som var anslagna till det kungliga hovet. Skrivelsen besvarades av chefen för Kammarkollegiet, Ludwig Fahlström, som försäkrade att kungen före sin avresa skulle assignera medel till hovets underhåll under den fortsatta kampanjen.³⁶

Den 13 februari 1716 upprepade Karl XII en tidigare order om att hela flottan skulle förses med järnballast,³⁷ som hade en stabiliserande effekt på fartygen. Den 19 januari 1716 beordrade kungen i samråd med Feif amiralen Wachtmeister att låta reparera skeppet Bollingbroke till så stor styrka att det kunde göra tjänst tillsammans med övriga svenska örlogsskepp.³⁸ Den 22 februari 1716 upprepade det svenska högkvarteret en tidigare order till amiralitetskollegiet om att flottan skulle utrustas i god tid.³⁹

30. Karl XII till amiralitetskollegiet 22.2.1716, Riksregistraturet.

31. Karl XII till Mörner, Burensköld och von Faltzburg 4.6.1716, Riksregistraturet.

32. Karl XII till landshövding Ekeblad 21.2.1716, Riksregistraturet.

33. Karl XII till Örnfelt 22.2.1716, Riksregistraturet.

34. Karl XII till Örnfelt 19.3.1716, Riksregistraturet.

35. Karl XII till landshövdingen Cederhielm 21.2.1716, Riksregistraturet.

36. Karl XII till överstemarskalken Tessin 22.2.1716, Riksregistraturet.

37. Karl XII till amiralitetskollegiet 13.2.1716, Riksregistraturet.

38. Karl XII till amiralen Wachtmeister 19.1.1716, Riksregistraturet.

39. Karl XII till amiralitetskollegiet 22.2.1716, Riksregistraturet.

Karl XII, målad 1707 av David von Krafft (1655–1724). Källa: Nationalmuseum, Stockholm, Sverige (Public Domain).

Upphandlingskommissionen fick order av Karl XII, i samråd med Samuel Åkerhielm, om att tilldela ombudsrådet Feif så mycket kontanta penningar och obligationer som behövdes för inrättandet av magasin.⁴⁰

Kristiania

Den 10 mars 1716 intågade de första svenska soldaterna i Kristiania, och kungen inrättade sitt högkvarter i en hantverkares hus i den norra delen av staden. Den norska krigsledningen fattade beslut om att inte inlåta sig i strid med karolinerna. Efter att ha förstärkt fästningen Akershus intog de ett bergspass tre mil sydväst om Kristiania.⁴¹

40. Karl XII till upphandlingskommissionen 1.7.1716, Riksregistraturet.

41. Larsson, *Stormaktens sista krig*, s. 299.

Akershus fästning, sedd från Hovedøya. Målad 1699 av Jacob Coning (1648–1724). Källa: Nasjonal-museet for kunst, arkitektur og design, Oslo, Norge. Foto: Børre Høstland.

Strax efter ankomsten till den norska huvudstaden insåg Karl XII och hans rådgivare i fältkansliet att den svenska armén var i behov av förstärkningar. Svenskarna blev ständigt beskjutna från stadens fästning Akershus och de saknade belägringsartilleri, vilket i princip gjorde det omöjligt att inta fästningen.⁴² Överstelöjtnanten Carl Bielke vid Smålands kavalleriregemente uppmanades av kungen att med de fyra hemmavarande kompanierna marschera till Kristiania.⁴³ Samtidigt avgick order till översten Rutger von Aschberg om att övriga kompanier, samt Västgöta tremänningskavalleriregemente och det Sachsiska regementet, skulle bryta upp och vid sin ankomst till Kristiania få samma mottagande som övriga trupper.⁴⁴ Sedan kungen beordrat Östgöta infanteriregemente att marschera till Norge uppdrog monarken åt von Aschberg att ansvara för regementets underhåll vid dettas framkomst.⁴⁵

42. Larsson, *Stormaktens sista krig*, s. 299.

43. Karl XII till Carl Bielke 18.3.1716, Riksregistraturet.

44. Karl XII till översten Ascheberg 18.3.1716, Riksregistraturet.

45. Karl XII till Ascheberg 15.3.1716, Riksregistraturet.

Till landshövdingarna Mårten Lindhielm, Germund Cederhielm, Anders Sparrfelt och Georg Reinhold Patkul utgick order om att ta ansvar för truppernas underhåll under förflyttningen genom deras respektive län.⁴⁶

Framkommen till Kristiania beslutade Karl XII att medel som uppburits i Närke-Värmlands län skulle finansiera inrättandet av magasin i Värmland.⁴⁷ Sedan generalmajoren vid Nylands och Tavastehus läns kavalleriregemente, Johan De La Barre, hade meddelat högkvarteret att hästar saknades vid hans regemente avgick kungens befallning till krigsexpeditionen att utfärda assignationer på upphandlingskommissionen till inköp av hästar.⁴⁸ Den 19 mars 1716 utgick order från högkvarteret till scoutbynachten Örnfelt att ta ansvar för att de i Stockholm upplagda ryska gallejerna blev iordningställda.⁴⁹ Monarken beordrade livkompaniet, majorens, Jönköpings och Vetlanda kompanier vid Smålands kavalleriregemente att marschera till Norge, och landshövdingarna Lindhielm och Sparrfelt att ta ansvar för truppernas skjutsar och underhåll under förflyttningen.⁵⁰ Generalmajoren Hugo Hamilton anskaffade hattar, rockar, byxor, skor och strumpor till sitt regemente, Smålands femmänningsregemente till fot. Utrustningen besiktigades av krigsrådet Sandberg och befanns vara god.⁵¹

Generalmajoren Magnus Gabriel De La Gardie fick på Åkerhielms inrådan order om att föra sitt regemente (Dalregementet) längs den närmsta vägen till Kristiania.⁵² Åkerhielms inflytande över kungen resulterade även i att monarken beordrade landshövdingen Ekeblad att ansvara för regementets underhåll och behov av skjutsar.⁵³ Överstelöjtnanten Odelström tog emot kungens order om att med de ännu hemmavarande livdragonerna marschera till Kristiania så snart deras utrustning var klar.⁵⁴

46. Karl XII till landshövdingarna Lindhielm, Cederhielm, Sparrfelt och Patkul 15.3.1716, Riksregistraturet.

47. Karl XII till landshövding Ekeblad 18.3.1716, Riksregistraturet.

48. Karl XII till De La Barre 18.3.1716, Riksregistraturet.

49. Karl XII till scoutbynachten Örnfelt 19.3.1716, Riksregistraturet.

50. Karl XII till landshövdingarna Lindhielm och Sparrfelt 13.3.1716, Riksregistraturet.

51. Resolution på generalmajoren Hugo Hamiltons memorial 26.3.1716, Riksregistraturet.

52. Karl XII till generalmajoren De La Gardie 13.3.1716, Riksregistraturet.

53. Karl XII till landshövdingen Ekeblad 13.3.1716, Riksregistraturet.

54. Karl XII till överstelöjtnanten Odelström 13.3.1716, Riksregistraturet.

Krigskollegiet fick ta emot en upprepad order om att ta ansvar för tillverkningen av stycken åt flottans eskader i Göteborg.⁵⁵ Den 23 mars 1716 beordrade kungen viceamiralen Axel Lewenhaupt att lämna sina uppgifter vid flotteskadern i Göteborg och infinna sig i Karlskrona för tjänstgöring vid amiralitetskollegiet.⁵⁶ Härigenom försvagades ledningen av flottan vid Göteborg, eftersom Lewenhaupt här var flotteskaderns befälhavare.⁵⁷ Generalmajoren Patkul fick efter Åkerhielms tillskyndan i uppdrag att leda flottan i Göteborg.⁵⁸

Torpum

Den svenska armén lämnade Kristiania den 19 april 1716 och retirerade söderut. I maj inrättade sig Karl XII på herrgården Torpum på den norska sidan av gränsen. Norrmännen var ointresserade av att jaga bort svenskarna som ändå inte kunde komma åt dem. Vid det här laget började situationen bli alltmer ohållbar för Karl XII:s armé. Provianten höll på att ta slut och sjukdomar härjade i lägret.⁵⁹ Kungen och hans rådgivare i fältkansliet insåg därför att armén måste förstärkas. Guvernören Mörner beordrades att förflytta gemena och underofficerare vid det Sachsiska regementet från Göteborg till lägret i Torpum.⁶⁰ Därtill befullmäktigades han att ingå en överenskommelse med överstelöjtnanten Odelström vid Livdragonregementet att komplettera detta regemente, genom värvning av 1 000 man med utrustning.⁶¹ Ombudsrådet Feif beordrades att av de medel som var anslagna till drabanterna på staten anordna dem fourageportioner enligt portionsordningen.⁶² Man vidtog även åtgärder i syfte att få kunskap om hur stora förluster armén dittills drabbats av. På Åkerhielms initiativ gav kungen guvernören Mörner och landshövdingarna Ekeblad i Närke-Värmlands län och Gustav Fock i Älvsborgs län order om att kartlägga hur många bönder i deras respektive län som tillfångatagits och som fortfarande kvarhölls av fienden.⁶³

55. Karl XII till krigskollegiet 19.3.1716, Riksregistraturet.

56. Karl XII till viceamiralen Lewenhaupt, 23.3.1716, Riksregistraturet.

57. Hans Gillingstam, Axel J. Lewenhaupt, Svenskt Biografiskt Lexikon.

58. Karl XII till generalmajoren Patkul 18.3.1716, Riksregistraturet.

59. Liljegren, *Karl XII*, s. 296–297.

60. Karl XII till guvernören Mörner 19.6.1716, Riksregistraturet.

61. Öppet brev för Mörner 14.6.1716, Riksregistraturet.

62. Karl XII till Feif 17.6.1716, Riksregistraturet.

63. Karl XII till guvernören Mörner, landshövdingarna Ekeblad och Fock 18.5.1716, Riksregistraturet.

Sedan några sockenknektar under Smålands kavalleriregemente tagits till drängar av några officerare inskred kungen efter samråd med Åkerhielm. Han beordrade att knektarna skulle överlämnas till Smålands tremänningsinfanteriregemente.⁶⁴ Efter beredning av Åkerhielm påminde kungen i en skrivelse till guvernören Carl Gustaf Skytte den 10 juni 1716 om att dennes företrädare Burensköld beordrats att inrätta magasin i Landskrona, Malmö och Kristianstad. Högkvarteret hade dock inte fått någon information om vad som utträttats, vilket väckte majestätets missnöje.⁶⁵ Landshövdingen Ekeblad erhöll kungens befallning om att uppmana rotarna vid Närke-Värmlands regemente att ersätta den avgång som inträffat vid regementet under den pågående kampanjen.⁶⁶

Sedan regementsmedel hos Smålands kavalleriregemente använts till underhållet av de ryska krigsfångarna avgick kungens order om att dessa medel skulle återbetalas.⁶⁷ Dessutom beordrade han på Feifs anmodan amiralitetskollegiet att till magasinerna i Kristianstad eller Karlshamn leverera de 1 000 tunnor råg som man haft till låns.⁶⁸ Sedan Feif dragit en växel på upphandlingskommissionen till ett belopp om 30 000 daler silvermynt och kommissionen vägrat att betala växeln meddelade kungen Feif att kommissionen beordrats att betala växelns innehavare så snart som möjligt.⁶⁹

I en skrivelse till Mörner den 18 juni 1716 uttryckte monarken, under inflytande av Åkerhielm, sin tillfredsställelse över vad som utträttats i fråga om byggandet av gallejer och pråmar.⁷⁰ Till krigskollegiet utgick order om att förse Göteborgs fästning med stycken och ammunition.⁷¹ Mörner meddelades av monarken att krigskollegiet beordrats att till Göteborg leverera artilleri- och ammunitionssorter samt styckekrut och bly.⁷² Sedan det visat sig att inga postbondeknektar anskaffats i Hallands län beordrade kungen, i samråd med Åkerhielm, länets

64. Karl XII till översten Silverhielm 2.6.1716, Riksregistraturet.

65. Karl XII till guvernören Skytte 10.6.1716, Riksregistraturet.

66. Karl XII till landshövdingen Ekeblad 2.6.1716, Riksregistraturet.

67. Karl XII till landshövdingen Patkul 18.6.1716, Riksregistraturet.

68. Karl XII till amiralitetskollegiet 26.6.1716, Riksregistraturet.

69. Karl XII till Feif 26.6.1716, Riksregistraturet.

70. Karl XII till guvernören Mörner 18.6.1716, Riksregistraturet.

71. Karl XII till krigskollegiet 17.6.1716, Riksregistraturet.

72. Karl XII till Mörner 18.6.1716, Riksregistraturet.

landshövding Faltzburg att genast anskaffa dem så att kaptenen Platen kunde ta emot dem.⁷³

Majestätet godkände fältmarskalken Nils Gyllenstiernas åtgärder för förläggandet av de trupper som kommit från Wismar. Det innebar att Skaraborgs bataljon skulle förläggas i Malmö, Östra Skånska utskrivningsregementet i Kristianstad och drabanterna samt hovbetjäningen i Ystad.⁷⁴ I en skrivelse den 11 juni 1716 till översten vid Västerbottens regemente, Reinhold Johan von Fersen, klagade Karl XII att ingen brukspatron fick undandra sig presterandet av dragoner till Upplands ståndsdragonregemente.⁷⁵ Till amiralitetskollegiet utgick order om att återbörda åt Feif de 1 000 tunnor råg som lånats till magasinstilldelning.⁷⁶ I ett meddelande till översten Ribbing vid Livgardet krävde kungen att postbönderna utan åtskillnad skulle prestera en karl.⁷⁷

Den 6 mars 1716 kontaktade monarken ombudsrådet Feif angående inrättande av magasin i Landskrona, Malmö, Kristianstad och Halmstad. Feif fick veta att guvernören Burensköld och landshövdingen Faltzburg beordrats att på landsbygden driva in råg, mjöl, gryn, ärtor och havre samt befallts att tillse att kungens order efterlevdes.⁷⁸ Av de medel som på staten var anslagna till generalstaben beordrades upphandlingskommissionen att till generallöjtnanten Gustaf Hård utbetala 20 000 daler silvermynt.⁷⁹ Svenskarnas omtanke om Holstein-Gottorp, som hade sin grund i alliansen mot Danmark, visade sig åter när upphandlingskommissionen beordrades att tillstålla arvprinsen av Hessen-Kassel 20 000 daler silvermynt av de för generalstaben uppförda medlen.⁸⁰

Vid krigsutbrottet vidtog kronan en rad åtgärder för att finansiera kriget. Kungen föreslog att man skulle gå över till papperssedlar, men riksbanken vägrade och lösningen blev nödmynt, det vill säga mynt av koppar som skulle gälla som en daler silvermynt.⁸¹ Från Torpum utgick kungens order till Kammarkollegiet att ofördröjligen låta

73. Karl XII till landshövdingen von Faltzburg 28.5.1716, Riksregistraturet.

74. Karl XII till Nils Gyllenstierna 4.6.1716, Riksregistraturet.

75. Karl XII till översten von Fersen 11.6.1716, Riksregistraturet.

76. Karl XII till amiralitetskollegiet 26.6.1716, Riksregistraturet.

77. Karl XII till överste Ribbing 6.5.1716, Riksregistraturet.

78. Karl XII till ombudsrådet Feif 6.5.1716, Riksregistraturet.

79. Assignation på upphandlingskommissionen 8.6.1716, Riksregistraturet.

80. Assignation på upphandlingskommissionen 9.6.1716, Riksregistraturet.

81. Larsson, *Stormaktens sista krig*, s. 274–278.

Arvprins Fredrik av Hessen-Kassel (1676–1751) kröntes 1720 till kung Fredrik I av Sverige. Här med sin gemål Ulrika Eleonora d.y. (1688–1741), drottning av Sverige. Målning 1733 av Georg Engelhard Schröder. Källa: Nationalmuseum, Stockholm, Sverige (Public Domain). Förvaras i Gripsholms slott, Sverige.

tillverka runda kopparplåtar vid Avesta myntverk.⁸² Den 20 juli 1716 beordrades därför upphandlingsdeputationen, efter föredragning av kanslirådet von Kochen, att förutom de redan en miljon mynt som cirkulerade i riket låta prägla ytterligare en miljon.⁸³

Fullmakter utfärdades för några officerare under Älvsborgs infanteriregemente⁸⁴ och officerare under Bohusläns dragonregemente.⁸⁵

82. Karl XII till kammarkollegiet 6.5.1716, Riksregistraturet.

83. Karl XII till upphandlingsdeputationen 1716-07-20, Riksregistraturet.

84. Fullmakter för några officerare under Älvsborgs regemente, Riksregistraturet.

85. Fullmakter 6.4.1716 för några officerare under Bohusläns dragonregemente, Riksregistraturet.

Redan tidigare hade generalen Patkul beordrats att se till så att flottans förband i Göteborg blev utrustade. Denna order upprepades när fältkansliet befann sig i Kristiania.⁸⁶ Amiralen Wachtmeister fick kunglig order från Kristiania att på allt sätt arbeta för att flottans förband i Karlskrona skulle gå ut ur sin hamn – utifall att isen lade hinder i vägen för detta skulle skeppen i Karlshamn löpa ut.⁸⁷ Guvernören Mörner beordrades i sin tur att sända gemena och underofficerare vid det Sachsiska regementet till lägret vid Torpum.⁸⁸

Den 4 juni 1716 meddelade vice landshövdingen Lennart Ribbing högkvarteret att han levererat de påbjudna sockenknektarna i Skaraborgs län, men inte till fullständigt antal. Efter föredragning av Åkerhielm uppmanade kungen honom den 14 juni att anskaffa de sockenknektar som ännu saknades.⁸⁹

Från Torpum fick ombudsrådet Feif kungens meddelande att Gustav Mentzer förordnats till kommandant i Malmö.⁹⁰ Upphandlingskommissionen fick i uppdrag av kungen att förbereda nattläger i händelse av ett hastigt uppbrott för regementena.⁹¹ Samtidigt måste upphandlingskommissionen ersätta guvernören Mörner för entreprenader avseende två gallejer och en pråm.⁹²

På förfrågan från chefen för Livgardet, Gabriel Ribbing, klaggjorde högkvarteret att postbönderna utan åtskillnad skulle prestera den påbjudna knekten.⁹³ Direktiv utgick till landshövdingarna Fock och Cederhielm om att förlusterna vid Västgöta kavalleriregemente skulle ersättas lika av rusthållarna.⁹⁴ Sedan kungen tvingats konstatera att hans order till guvernören Burensköld och landshövdingen von Faltzburg om inrättandet av magasin i Landskrona, Malmö, Kristianstad och Halmstad inte blivit verkställda vände han sig till Feif med en order om att denne skulle säkerställa att majestätets order efterlevdes.⁹⁵ Den 12 juni 1716 utgick kungens order till generalmajoren Magnus Gabriel De La Gardie

86. Karl XII till generalen Patkul 19.3.1716, Riksregistraturet.

87. Karl XII till amiralen Wachtmeister 23.3.1716, Riksregistraturet.

88. Karl XII till guvernören Mörner 19.6.1716, Riksregistraturet.

89. Karl XII till landshövdingen Ribbing 14.6.1716, Riksregistraturet.

90. Karl XII till Feif 14.6.1716, Riksregistraturet.

91. Karl XII till upphandlingskommissionen 17.6.1716, Riksregistraturet.

92. Karl XII till upphandlingskommissionen 18.6.1716, Riksregistraturet.

93. Karl XII till översten Ribbing 6.5.1716, Riksregistraturet.

94. Karl XII till landshövdingarna Fock och Cederhielm 14.8.1716, Riksregistraturet.

95. Karl XII till ombudsrådet Feif 6.5.1716, Riksregistraturet.

om att Dalregementet skulle bryta upp och marschera till Vänersborg.⁹⁶ Feif beordrades, på initiativ av Åkerhielm, att anordna penningar åt Kalmar regemente som skulle förläggas i garnison i Kalmar.⁹⁷

Från Torpum beordrades ombudsrådet Feif att till översten von Fersen anordna hälften av de till Upplands ståndsdragonregemente rekvierade medlen.⁹⁸ I syfte att förhindra ”egennyttigheter” av fogdar och länsmän kontaktade Karl och hans rådgivare alla landshövdingar och påtalade förhållandet och behovet av att hämma dessa övergrepp.⁹⁹ Detta ärende var givetvis viktigt för svenskarna, eftersom man ville motverka att inrikes motståndsrörelser växte fram. Sedan kungen i samråd med Åkerhielm initierat byggandet av ett artillerilaboratorium för tillverkning av artilleriammunition, gav han order om att ritningar skulle tas fram över hur ett sådant laboratorium skulle byggas och om att entreprenörer villiga att utföra bygget skulle anlitas.¹⁰⁰

Karl XII utfärdade också ett plakat om den danska kronans värde i Sverige,¹⁰¹ där värdet skrevs ner. Detta var tvivelsutan ett led i krigsföringen mot Danmark. En svag dansk krona medförde givetvis svårigheter för den danska sidan att föra krig i Sverige. Man vidtog även åtgärder i syfte att få kunskap om hur stora förluster man drabbats av. Order utgick till landshövdingarna Ekeblad och Fock samt till guvernören Mörner om att undersöka hur många bönder som norska armén tagit med sig från Värmland till Norge.¹⁰²

Svinesund – fälttåget avbryts

Den 28 juni 1716 gick den svenska armén tillbaka över Svinesundsbron, och fälttåget mot Norge var avbrutet. Kungen upprättade ett nytt huvudkvarter i bondgården Norrby fyra kilometer från Svinesund.¹⁰³

Från lägret i Svinesund utgick kungens order om att Närke-Värmlands infanteriregemente ofördröjligen skulle marschera till

96. Karl XII till generalmajoren De La Gardie 12.6.1716, Riksregistraturet.

97. Karl XII till Feif 11.7.1716, Riksregistraturet.

98. Karl XII till ombudsrådet Feif 17.6.1716, Riksregistraturet.

99. Karl XII till alla landshövdingar 20.6.1716, Riksregistraturet.

100. Karl XII till översten Appelmann 25.5.1716, Riksregistraturet.

101. Plakat angående danskmyntets värde i Sverige, Riksregistraturet.

102. Karl XII till landshövdingarna Ekeblad och Fock, guvernören Mörner 18.5.1716, Riksregistraturet.

103. Liljegren, *Karl XII*, s. 254–298.

norska gränsen och hindra fiendens förehavanden.¹⁰⁴ Till landshövdingen Fock i Älvsborgs län utgick order om att danska krigsfångar skulle föras till Mariestad för att förvaras där.¹⁰⁵ På fältkansliet var man angelägna om att krigsfångar inte skulle få tillfälle att underminera den svenska krigsmaktens verksamhet tillsammans med lokala motståndsrörelser (snapphanar). Denna bevekelsegrund hade tidigare kommit till uttryck när fältkansliet befann sig i Ystad (se ovan). Kungen krävde därför, i samråd med Feif, att landshövdingarna skulle samla alla i länet förefintliga ryska fångar i residenset under behörig bevakning.¹⁰⁶

I en skrivelse till landshövdingen Lindhielm krävde kungen, den 12 januari 1716, att den ryske generalen Trubetskoj med familj och betjänter skulle föras till Visingborgs och där bevakas noga så att de inte fick möjlighet att rymma eller brevväxla.¹⁰⁷ Ryska fångar som fanns på Uppsala slott flyttades till Västerås slott, eftersom förvaringen i Uppsala var osäker.¹⁰⁸ Sedan kungen beordrat att de danska krigsfångar som fanns i Åmål skulle föras till Mariestad för en säker förvaring, utgick kunglig order till landshövdingen Cederhielm att fångarna skulle tas emot och förvaras i säkerhet.¹⁰⁹ På Åkerhielms initiativ utgick order om att de ryska fångar som fanns i Kalmar skulle förflyttas till Jönköping.¹¹⁰ Ryska fångar fördes också via Mariestad till Torsön i Vänern. Oron för lokala motståndsrörelser (snapphanarna) visade sig således åter.¹¹¹

Under vistelsen i Svinesund insåg det svenska fältkansliet att Sveriges armé åter var i behov av förstärkning. Upphandlingskommissionen beordrades på Åkerhielms tillskyndan att låta ombudsrådet Feif få så mycket kontanta penningar och obligationer som behövdes för inrättande av magasin.¹¹²

104. Karl XII till översten Adlerfelt 1.7.1716, Riksregistraturet.

105. Karl XII till landshövdingen Fock 1.7.1716, Riksregistraturet.

106. Karl XII till alla landshövdingar 4.1.1716, Riksregistraturet.

107. Karl XII till Lindhielm 12.1.1716, Riksregistraturet.

108. Karl XII till överståthållaren Taube 16.8.1716, Riksregistraturet.

109. Karl XII till landshövdingen Cederhielm 1.7.1716, Riksregistraturet.

110. Karl XII till landshövdingen De La Gardie 3.7.1716, Riksregistraturet.

111. Karl XII till överståthållaren Taube 10.7.1716, Riksregistraturet.

112. Karl XII till upphandlingskommissionen 1.7.1716, Riksregistraturet.

Bondgården Norrby

Den 8 juli 1716 klargjorde kungen, under inflytande av Åkerhielm, att han var tillfreds med den översyn av fästningsverken i Skåne som generallöjtnanten Örnstedt utfört och att denne dragit ut Skaraborgs infanteriregemente och Upplands femmänningsregemente från Malmö och förlagt dessa regementen på landsbygden.¹¹³ På Åkerhielms inrådan beordrade monarken upphandlingskommissionen att betala 1 000 daler silvermynt till byggmästaren Schmitt, som ersättning för hans arbete med att färdigställa örlogsskeppen.¹¹⁴ Av en till högkvarteret i Norrby inkommen redovisning av landshövdingen Patkul framgick det att åtskilliga rotar under Smålands tremänningsinfanteriregemente uppgavs vara vakanta och att en del knektar avlidit eller rymt. Kungen begärde därför att översten vid regementet skulle inlämna en berättelse om detta.¹¹⁵

Landshövding Cederhielms förfrågan om inte de i länet befintliga jägerimedlen kunde få användas till köp av medikamenter till sjuka och sårade norska fångar besvarades positivt av kungen, på Åkerhielms inrådan.¹¹⁶ Sedan fem polacker och fyra betjänter kommit över Östersjön till Karlshamn beviljade kungen dessa underhåll, i samråd med Åkerhielm.¹¹⁷ Det var en välvilja som förmodligen motiverades av att man i det svenska högkvarteret såg dessa polacker och betjänter som ett potentiellt tillskott till den svenska krigsmakten inför förestående krigsoperationer. Från högkvarteret i Norrby befalldes guvernören Skytte att se till att befolkningen i Skåne inom en viss tid drev alla befintliga stalloxar.¹¹⁸

I samråd med von Kochen, som var kanslist på fältkansliet, utfärdade kungen ett öppet brev där han påbjöd att den av kontributionsrånteriet den 7 februari 1716 utskrivna upphandlingsavgiften skulle indrivas i rätt tid.¹¹⁹ Sedan kungen i en skrivelse den 24 juli 1716 accepterat den av krigskollegiet och ombudsrådet Feif godkända utrustningen till Västerbottens infanteriregemente föreslog regementets chef, översten von Fersen, att

113. Karl XII till Örnstedt 8.7.1716, Riksregistraturet.

114. Karl XII till upphandlingskommissionen 10.7.1716, Riksregistraturet.

115. Karl XII till översten Cronstierna 26.7.1716, Riksregistraturet.

116. Karl XII till landshövdingen Cederhielm 24.7.1716, Riksregistraturet.

117. Karl XII till Feif 23.7.1716, Riksregistraturet.

118. Karl XII till guvernören Skytte 24.7.1716, Riksregistraturet.

119. Öppet brev 8.7.1716, Riksregistraturet.

utrustningen skulle vara klar i december. På Åkerhielms inrådan godkände inte monarken detta, eftersom regementet i sådant fall inte skulle kunna tjänstgöra innevarande år.¹²⁰ Landshövdingen Lindhielm och guvernören Carl Gyllenstierna beordrades av kungen, på initiativ av Åkerhielm, den 13 augusti 1716 att sammankalla kronobetjänterna för att erinra om indrivandet av de år 1713 påbjudna kommisspenningarna (penningar som av roten betalades till soldatens utrustning).¹²¹

Under den tidigare delen av augusti 1716 fick högkvarteret i Norrby kännedom om att överståthållaren Taube avdelat två kompanier av Jämtlands regemente för en marsch ned till Gävle. Där skulle de skydda staden och däromkring liggande bruk, vilket kungen efter hörande av Åkerhielm fann vara ”väl gjort”.¹²² På Feifs tillskyndan utgick från Norrby en kunglig order till krigskollegiet om att leverera 117 karbiner, 126 studsare, 353 pistoler och 926 värjor till överstelöjtnanten vid Västgöta tremänningsregemente till häst, Christer Boije.¹²³

Översten vid Livgardet, Gabriel Ribbing, beordrades i sin tur att vidta åtgärder vid regementet för att detta vid först ankommande order skulle kunna bryta upp och marschera söderut.¹²⁴ Sedan kungen beslutat att utrusta underofficerarna och profosserna vid Västgötadals regemente med kläder, utgick kungens order till ombudsrådet Feif, på Åkerhielms inrådan, om att förse regementets chef med en anordning på upphandlingskommissionen till en summa som skulle täcka kostnaderna för kläderna.¹²⁵

Den 28 augusti 1716 tillställde det svenska högkvarteret upphandlingskommissionen ett utdrag som visade villkoren för att entreprenörerna skulle kunna anskaffa bröd åt den svenska armén vid norska gränsen. Dock ansåg kungen att villkoren var alltför dyra och under inflytande av Åkerhielm begärde han att kommissionen skulle undersöka om det fanns entreprenörer som kunde leverera bröd till ett bättre pris.¹²⁶

120. Karl XII till översten Fersen 24.7.1716, Riksregistraturet.

121. Karl XII till landshövdingen Leijonhielm och guvernören Carl Gyllenstierna 13.8.1716, Riksregistraturet.

122. Karl XII till överståthållaren Taube 16.8.1716, Riksregistraturet.

123. Karl XII till krigskollegiet 21.8.1716, Riksregistraturet.

124. Karl XII till Ribbing 12.9.1716, Riksregistraturet.

125. Karl XII till Feif 24.8.1716, Riksregistraturet.

126. Karl XII till upphandlingskommissionen 28.8.1716, Riksregistraturet.

Under inflytande av Åkerhielm ingick kungen en kapitulation med överstelöjtnanten Christer Boije vid Västgöta tremänningsregemente till häst. Denna innebar att Boije skulle värva 158 ryttare till regementet och därtöver anskaffa 900 värjor, 140 karbiner och 108 patronkök. Manskap, hästar och utrustning skulle vara färdiga att mönstras tre månader efter högkvarterets första betalning till Boije.¹²⁷

Översten Fuchs föreslog därefter att några knektar vid hans regemente (Södermanlands regemente) skulle antas som trumslagare eller trossdrängar, vilket kungen, i samförstånd med Åkerhielm, inte accepterade. I stället krävde han att de kasserade knektarna skulle återsändas till landshövdingarna.¹²⁸

Den 22 augusti 1716 utfärdade kungen, efter beredning av Åkerhielm, ett värvningsspatent för överstelöjtnanten Odelström vid Livdragonregementet angående värvandet av ett visst antal dragoner till kompletterandet av regementet. Odelström skulle få möjlighet att obehindrat genomföra värvningarna.¹²⁹ Värvningsspatentet skickades till upphandlingskommissionen med uppmaningen att tillställa Odelström den i kapitulationen utlovade betalningen.¹³⁰

Högkvarteret i Norrby fick kännedom om att en del av örlogsfartygen skadats under den senaste stormen, men att amiralen Wachtmeister vidtagit åtgärder för att reparera dem. Monarken var tillfreds med detta och uttryckte under inflytande av Åkerhielm sin vilja om att reparationsarbetet skulle fortsätta skyndsammast.¹³¹ Sedan sex bataljoner beordrats att marschera till Östergötland levererade upphandlingskommissionen penningar till truppernas marsch, vilket Karl XII efter samråd med Åkerhielm fann vara ”mycket väl gjort”.¹³² På Åkerhielms inrådan beslutade kungen att det infanteri som var förlagt till Norrköping skulle avdelas för att vakta de ryska krigsfångar som fanns på Visingsborg.¹³³

127. Kapitulation med Christer Boije 21.9.1716, Riksregistraturet.

128. Karl XII till översten Fuchs 27.8.1716, Riksregistraturet.

129. Värvningsspatent för överstelöjtnanten Odelström 22.8.1716, Riksregistraturet.

130. Karl XII till upphandlingskommissionen 22.8.1716, Riksregistraturet.

131. Karl XII till Wachtmeister 12.7.1716, Riksregistraturet.

132. Karl XII till upphandlingskommissionen 30.7.1716, Riksregistraturet.

133. Karl XII till översten Tettenborn 9.8.1716, Riksregistraturet.

Ett fientligt infall vid Magnora bro slogs tillbaka, vilket majestätet i en skrivelse den 8 juli 1716 förklarade sig vara tillfreds med.¹³⁴ Efter föredragning av Åkerhielm beordrade kungen att upphandlingskommissionen skulle lösa ut de sadlar som redan beställts till Smålands kavalleriregemente.¹³⁵ Kalmar regemente beordrades att marschera till Kalmar för att där förläggas i garnison.¹³⁶ Åkerhielm initierade en skrivelse till överståthållaren Taube med befallning om att Västerbottens infanteriregemente och en bataljon av vardera Västmanlands infanteriregemente och Södermanlands infanteriregemente skulle marschera till Östergötland och stanna i närheten av den småländska gränsen i väntan på kungens order.¹³⁷ Upphandlingskommissionen skulle ansvara för underhållet av trupperna under marschen söderut.¹³⁸

Den 24 juli 1716 kunde kungen konstatera att ombudsrådet Feif anordnat rekryteringspenningar till regementena. Han fastslog att rekryteringspenningar skulle utbetalas utifrån regementenas fulla antal och inte deras effektiva styrka.¹³⁹ Högkvarteret tog emot en förfrågan från landshövdingen i Västmanlands län som undrade om det manskap vid Dalregementet som lämnats kvar i Stralsund tillsammans med den nyligen inträffade avgången skulle ersättas, vilken kungen efter samråd med Åkerhielm besvarade jakande.¹⁴⁰ När det stod klart att åtskilliga transporter av artilleri skulle gå från Stockholm till Karlskrona kontaktade det svenska högkvarteret i Norrby, på Åkerhielms initiativ, amiralen Wachtmeister. Denna fick uppmaning om att i det fall han noterade något på Östersjön som kunde skada transportererna sända några små fregatter längs skären för att varna transportererna och uppmana dem att löpa in i en säker hamn.¹⁴¹ Efter föredragning av Åkerhielm utgick kunglig order till upphandlingskommissionen om att betala kläderna till det Sachsiska regementet och till Södermanlands regemente.¹⁴² Landshövdingen De La Gardie beordrades, på Åkerhielms inrådan,

134. Karl XII till generalmajoren Ekeblad 8.7.1716, Riksregistraturet.

135. Karl XII till upphandlingskommissionen 10.7.1716, Riksregistraturet.

136. Karl XII till överste Arvidsson 11.7.1716, Riksregistraturet.

137. Karl XII till överståthållaren Taube 14.7.1716, Riksregistraturet.

138. Karl XII till upphandlingskommissionen 30.7.1716, Riksregistraturet.

139. Karl XII till ombudsrådet Feif 24.7.1716, Riksregistraturet.

140. Karl XII till landshövdingen Cedercreutz 10.7.1716, Riksregistraturet.

141. Karl XII till amiralen Wachtmeister 11.7.1716, Riksregistraturet.

142. Karl XII till upphandlingskommissionen 1.7.1716, Riksregistraturet.

att leverera den provision som anskaffats hos rotarna under Kalmar läns regemente in till Kalmar.¹⁴³ Detta motiverades troligen av att Kalmar regemente skulle läggas in i stadens garnison (se ovan).

Landshövdingen Patkul i Jönköping meddelade det svenska högkvarteret i Norrby att underhållet av de i länet förlagda ryska fångarna och de genomförda durchmarscherna bekostats med länets medel. Resten skulle enligt order från kungen till Feif, efter Åkerhielms förslag, betalas genom en anordning ställd på upphandlingskommissionen.¹⁴⁴ Den 22 juli 1716 utgick kungens order till amiralitetskollegiet om att tillhålla entreprenörerna att enligt deras kontrakt proviantera örlogsflottan så att denna i eventuell brist på underhåll inte skulle tvingas löpa in i otid. Skulle det likväl inträffa måste flottan åter strax gå ut efter att ha blivit provianterad.¹⁴⁵

På Åkerhielms initiativ beordrade kungen översten vid Skånska ståndsdragonregementet, Daniel Bildt, att iståndsätta regementet för tjänstgöring.¹⁴⁶ Monarkens order om att anskaffa 40-pundiga stycken mötte svårigheter, varför krigskollegiet hemställde att få låta dem tillverkas av metall i styckgjutargården i Stockholm. Detta vägrade kungen dock gå med på, på inrådan av Åkerhielm, med hänvisning till sin ursprungliga order som avsåg stycken av järn.¹⁴⁷

Upphandlingskommissionen meddelade det svenska högkvarteret i Norrby att översten Fuchs vid Södermanlands infanteriregemente hos kommissionen begärt att till regementets utrustande få använda hela den summa som han blivit anslagen och inte i obligationer eller assignationer utan i kontanta penningar. Efter beredning av Åkerhielm svarade kungen översten Fuchs att denne i den tidigare överenskommelsen inte lovats betalning i reda silverpenningar.¹⁴⁸ Genom en skrivelse den 10 juli 1716 från generallöjtnanten Örnstedt fick kungen kännedom om Örnstedts lyckade indrivning av spannmål och proviant i Skåne. Detta lovordades av monarken, i samförstånd med Åkerhielm, och åtföljdes av en uppmaning att fortsätta med detta arbete.¹⁴⁹

143. Karl XII till landshövdingen De La Gardie 15.7.1716, Riksregistraturet.

144. Karl XII till Feif 30.7.1716, Riksregistraturet.

145. Karl XII till amiralitetskollegiet 22.7.1716, Riksregistraturet.

146. Karl XII till överste Bildt 14.7.1716, Riksregistraturet.

147. Karl XII till krigskollegiet 24.7.1716, Riksregistraturet.

148. Karl XII till upphandlingskommissionen 30.7.1716, Riksregistraturet.

149. Karl XII till generallöjtnanten Örnstedt 14.7.1716, Riksregistraturet.

Översten Petter von Tettenborn beordrades att med sitt tyska manskap marschera från Norrköping till Jönköping, vilket åtföljdes av att landshövdingen Leijonhielm i Jönköpings län beordrades att ansvara för manskapets underhåll.¹⁵⁰

Sammanfattning

Denna översikt har behandlat de frågor i anknytning till Karl XII:s norska fälttåg som det svenska fältkansliet avhandlade och beslutade om efter att kungen hade återvänt till Sverige. Till dessa frågor hörde bland annat att förse Västgöta tremänningsregemente till häst med utrustning, behovet av manskap vid Livgardet, inrättandet av ett infanteriregemente genom värvning av sachsiska krigsfångar, befälet över trupperna i Pommern och finansieringen av truppernas marscher. Ytterligare behandlades till exempel finansieringen av skjutsar, durchtåg och transporter, kungens utgifter och ekonomi samt befälet över Skåne. Till de viktiga penningpolitiska frågorna hörde även hur färdigställandet av örlogsflottan skulle finansieras och flottans bemanning och funktionalitet.

Till de personer som hade inflytande över de beslut som Karl XII fattade hörde kanslirådet Casten Feif och tidvis även kanslirådet

Stavsten, Skåne. Monument över Karl XII:s landstigning 1715. Källa: Public Domain.

150. Karl XII till landshövdingen Leijonhielm 9.8.1716, Riksregistraturet.

Johan Henrik von Kochen. Ombudsrådet Ludwig Fahlström och Samuel Åkerhielm d.y. vidtog åtskilliga åtgärder i syfte att förstärka den svenska armén. Feifs, Fahlströms, Åkerhielms och von Kochens inflytande är inte förvånande. Feif hade redan innan kungen ankom till Stralsund tillskansat sig en betydande maktposition. Han hade 1708 utnämnts till krigsråd, 1709 till statssekreterare, 1714 till landshövding i Västmanlands län och till slut samma år till chef för krigsexpeditionen. Fahlström var sedan 1697 krigsråd i krigskollegiet och sedan 1714 chef för kammarexpeditionen, medan Åkerhielm d.y. hade ingått i kungens kansli redan i Bender och senare i Stralsund. von Kochen utsågs till extra ordinarie kanslist i fältkansliet 1705 och följde kungen under de båda norska fälttågen 1716–1718.

För Feif, Fahlström, Åkerhielm och von Kochen medförde de betydelsefulla positioner de innehade möjligheter att utöva inflytande över kungens krigsplanering. Även arvprinsen Fredrik av Hessen-Kassel hade i egenskap av generalissimus över den svenska armén tidigare haft goda möjligheter att påverka kungens krigsplanering, men han avsåg sig dessa genom att i januari 1715 lämna Stralsund och resa till Sverige. Planerna för ett anfall mot Norge hade inletts redan i samband med de överläggningar som gjordes i fältkansliet under svenskarnas resa från Demotika till Sverige. Slutsatsen i denna översikt blir således att Feif, Fahlström, Åkerhielm och von Kochen hade en dominerande ställning som rådgivare för kungen under själva fälttåget, trots att arvprinsen av Hessen-Kassel i tidigare forskning har utpekats som anstiftare till anfallsplanerna.